

”Kryssa för mångfald!”

Representation i ett blågult politiskt system

Av MAGNUS DAHLSTEDT

In recent years, there has been a lively discussion about the political representation of “multicultural Sweden” and several findings have shown that “immigrants” are highly underrepresented in Swedish democratic institutions. “Immigrant” candidates, however, are in different ways struggling to get elected to governmental bodies. The main focus of this article is “identity politics” of this kind, a phenomenon that has had a growing impact in today’s Swedish politics. This identity politics shows that Swedish politics certainly is ambiguous: On the one hand, there are several procedures and routines in Swedish party politics *positioning*, in- or excluding, political representatives. On the other hand, individual representatives position *themselves* and create themselves a platform as “political subject(s)”. In recent electoral campaigns, for instance, candidates have strategically used their “ethnic background”, their position as “immigrant”, in forging a certain, “political image”. The article shows that such identity politics is problematic in several ways. On the one hand, of course, it opens up for organisation and resistance against patterns of injustices and exclusion in today’s Sweden. On the other hand, it opens up for highly opportunistic measures and instrumental using of “archaic” and “authentic” identities.

Skam. Skam och självförakt. Äckel. När folk uppskattar mig är det trots min hudfärg. När de ogillar mig, påpekar de att det inte har med min hudfärg att göra. Vad jag än gör är jag fången i denna infernaliska cirkel.

Frantz Fanon, 1997: 113

Många medlemmar av minoriteter skulle föredra att inte ständigt gå omkring som minoritetsmedlemmar, men i samhällen som präglas av kulturrelativism och flerkulturell ideologi får de oavbrutet höra att de har en kultur och en tradition, och de får varsågod vara stolta över den!

Thomas Hylland Eriksen, 1999: 31

Etnisk profilering i fokus

Politisk representation är en avgörande dimension av maktutövning i varje liberal, representativ demokrati.¹ Eftersom den liberala demokratin till sin karaktär är just representativ kommer medborgares intresse(n) till uttryck först indirekt, genom politiska församlingar, via folkvalda representanter. Fungerande politisk representation anförs inte sällan som en viktig förutsättning både för den liberala demokratin legitimitet och för ett brett medborgerligt engagemang.

En fråga som har hamnat i blickfånget på senare tid är i vilken utsträckning det "mångkulturella Sverige" finns representerat i beslutsfattande församlingar och i vad mån svenska partier arbetar för att inkludera personer med utländsk bakgrund.

Följande artikel handlar om "etnisk mångfald", om dess roll(er) och skilda uttryck i dagens svenska partiliv. Den uppehåller sig närmare bestämt kring ett fenomen som under senare år blivit ett allt mer framträdande inslag i svensk politik - kandidater med utländsk bakgrund som driver personvalskampanj för att väljas in i beslutsfattande organ. Artikeln sätter framför allt fokus på en av de strategier som kandidater använder sig av i sitt kampanjarbete, nämligen att lyfta fram sin "etniska bakgrund", sina erfarenheter som "invandrare" och att, mer eller mindre uttalat, profilera sig i "integrationsfrågor". Hur går det till då kandidater använder sig av "etnisk profilering" som politisk strategi? Hur kan sådan profilering förstås?

Vilka konsekvenser har denna typ av politik? Problematiken väcker förstås många frågor.

Frågan om "mångfald" i svenskt partiliv diskuterades livligt i samband med 2002 års val. Ett omdiskuterat reportage i Sveriges Televisions samhällsmagasin *Uppdrag granskning* uppdagade exempelvis en "dold dagordning" hos flera riksdagspartier. Under valrörelsen förde sig partierna i regel med en anständig mångfaldsretorik. Reportaget dokumenterade emellertid, med hjälp av dold kamera och mikrofon, hur enskilda representanter, "bakom kulisserna", uttryckte fördomsfulla, ja rentav öppet främlingsfientliga känslöstämningar.

Representationsfrågan var också föremål för livlig diskussion i eftervalsdebatten, där den socialdemokratiska regeringen bland annat kritiserades för att inte göra tillräckligt kraftfulla insatser för att förbättra "invandrarrepresentationen".

Ordförande för sju SSU-distrikt hävdade exempelvis, i en gemensam artikel, att det inom socialdemokratin finns "en krets vänner och kolleger som blockerar nya grupper och personer i politiken" och att "människor med utländsk bakgrund fortfarande diskrimineras och inte får samma möjlighet att bli politiker och förtroendevalda" (Wallén med flera, 2003). Argumentationen känns igen från senare års demokratidebatt, där "mångfald" varit en ledstjärna då representationsfrågan har diskuterats.

Artikeln baseras på omfattande fältarbete i mångetniska förortsmiljöer i Stockholm, Göteborg, Malmö och Umeå,

i huvudsak under sommaren och hösten 1998 och våren 2000.² Materialet består till största delen av djupintervjuer och fokusgruppsamtal med ett hundratal personer med utländsk bakgrund, i bland annat politiska partier, kommunal förvaltning och lokala föreningar.³ Materialet består även av observationer och iakttagelser på "fältet", policydokument, informationsmaterial, utredningar och annat "offentligt" material, ett omfattande pressmaterial, diverse val- och kampanjmaterial som partiprogram, affischer och flygblad.

Artikeln analyserar (i) *interjuer* med partiföreträdare med utländsk bakgrund, (ii) *valmaterial* och (iii) *pressmaterial*, i syfte att identifiera hur samhörighet eller tillhörighet till föreställda etniska gemenskaper markeras och formeras, i svensk partipolitik i allmänhet och i valrörelsen i synnerhet. I materialet har diskursiva element som i olika avseenden är centrala när det gäller att signalera eller binda samman "etnisk tillhörighet" analyserats, inte minst kategoriseringar och polariseringar, schabloner och myter, markörer och metaforer som på olika sätt symboliserar "ursprung" - "kultur", "erfarenhet" eller "naturlighet" (se Hall, 1997; Wodak med flera, 1999; de los Reyes, 2001). Några av de frågor som reses är, för det *första*: Hur upplever representanter med utländsk bakgrund att de har blivit bemötta inom svenskt partiliv? Har de omtalats eller behandlats (positionerats) i etniska termer? Upplever de att deras "bakgrund" har eller har haft någon avgörande betydelse för deras möjligheter att agera representant? För det *andra*: Hur använ-

der sig representanter själva av olika markörer för att positionera sig som politiska subjekt? För det *tredje*: Hur kommer samspelet mellan att kandidater positioneras av andra och att de positionerar sig själv till uttryck i valrespektive pressmaterial? Hur står det då till med "mångfalden" i svensk politik? Vi inleder med ett statistiskt "fågelperspektiv".

Ett blågult politiskt system?

En rad forskningsrapporter och offentliga utredningar har slagit fast att andelen förtroendevalda med utländsk bakgrund är låg i svenska beslutsfattande organ.⁴ Vi finner mönster av underrepresentation utifrån "härkomst" på samtliga nivåer av den politiska beslutsordningen.

Under 1999 utgjorde de utrikes födda drygt 11 procent av den totala svenska befolkningen.⁵ Under 2002 var andelen utrikes födda ledamöter i kommunfullmäktige och landstingsfullmäktige något mer än hälften av den siffran, närmare bestämt 6,9 respektive 6,5 procent. Representationen har visserligen ökat över tid, men ökningen är tämligen blygsam och har skett från ett synnerligen lågt utgångsläge.

Tabell 1. Andel utrikes födda i landstings- och kommunfullmäktige 1979-2002 (procent)

<i>Organ</i>	1979	1988	1991	1994	1998	2002
Landstingsfullmäktige	3,7	4,3	4,2	4,6	5,4	6,9
Kommunfullmäktige	2,5	4,0	3,7	4,4	5,7	6,5

Källa: Bäck och Soinen (1996), SCB (1999b och 2003).

Andelen utrikes födda förtroendevalda följer i någon mån den politiska församlingens status. Andelen är betydligt lägre i mer "prestigefyllda" organ, exempelvis kommunstyrelsen, än i mindre "prestigefyllda" organ, exempelvis stads- eller i kommundelsnämnder.

Tabell 2. Andel utrikes födda i kommunstyrelser och nämnder år 1999 (procent)

<i>Organ</i>	<i>Andel utrikes födda</i>
Kommunstyrelse	3,1
Infrastruktur- och skyddsnämnder	6,0
Fritids- och kulturnämnder	6,3
Pedagogiknämnder	5,3
Vård- och omsorgsnämnder	7,1
Kommundelsnämnder	12,7
Övriga nämnder	7,1

Källa: Svenska kommun- och landstingsförbundet (2000).

Dessa "statusmönster" kommer även till uttryck i skillnader beroende på det politiska uppdragets karaktär. Andelen utrikes födda är störst bland ersättare och minst bland ordförande och vice ordförande. Värt att särskilt notera i sammanhanget är att de utrikes födda är överrepresenterade på posten som ersättare, i förhållande till deras andel av den totala befolkningen.

Tabell 3. Andel utrikes födda fördelat på uppdragsposter i kommunala förtroendeuppdrag år 1999 (procent)

<i>Uppdragspost</i>	<i>Andel utrikes födda</i>
Ordförande	6,3
Vice ordförande	3,3
Ledamot	7,1
Ersättare	13,8

Källa: Svenska kommun- och landstingsförbundet (2000).

Vi finner motsvarande mönster om vi ser till hur stor andel av dem som nomineras som väljs in i politiska församlingar (Khakee och Johansson, 2002). Inom kategorin inrikes födda valdes, vid 1998 års val, drygt var fjärde in i kommunalfullmäktige. Siffran sjunker för kategorin utrikes födda från, i tur och ordning, *Västeuropa* (drygt var femte), *Övriga Europa* (drygt var sjätte) och *Utom Europa* (drygt var åttonde). Mellan valet 1994 och 1998 ökade visserligen andelen valda för kategorierna *Övriga Europa* respektive *Utom Europa* något, men det kan ändå konstateras att relationen mellan de olika kategorierna, över tid, är tämligen stabil.

I och med 2002 års val ökade visserligen det totala antalet utrikes födda i riksdag, kommun- och landstingsfullmäktige (SCB, 2003). Skillnaden mellan utrikes födda som *nomineras* och de som *väljs in* är, emellertid, fortfarande stor. Det gäller i synnerhet i riksdagsvalet, där tio procent av de nominerade var utrikes födda, men endast fem procent av de valda. Bland utrikes födda kandidater har de födda utanför Europa fortsatt svårt att få mandat. Andelen utrikes födda i riksdagen ökade dock från två procent till fem mellan 1998 och 2002 års val. Relationen mellan de kategorier jag tidigare nämnde tycks också ha förskjutits något, men utgångsläget för, till exempel, födda i Afrika har, som sagt, varit mycket svårt.

Problemet representation

Det har inom forskning om politisk representation givits en rad tänkbara förklaringar till dessa mönster av underrepresentation.⁶ Det har, bland annat, slagits fast att etniska minoriteters grad av politisk representation följer deras integration i samhället. Många representanter med utländsk bakgrund är, har det visat sig, välutbildade, talar god svenska och har ganska goda inkomster. Vistelsetid tycks också ha en viss betydelse. Dessa representanters möjlighet att omedelbart "ge röst åt" nyanlända och mindre "välintegrerade" är förstås inte helt oproblematiske (Bäck och Soininen, 1998b).

Det kan konstateras att denna forskning i första hand har närmat sig "representationsproblemet" utifrån premissen att representation handlar om företräddandeskap. När det gäller att förstå frågan om politisk representation av personer med utländsk bakgrund är det emellertid, det är min utgångspunkt i artikeln, väsentligt att inte bara intressera sig för representation i en *yttre* mening, som en institutionell, parlamentarisk praxis, utan även i en *inre* mening, i betydelsen kommunikativ gestaltning. Bilder, föreställningar och antaganden om "vi" och "de" är, ska vi se i denna artikel, en synnerligen viktig dimension av problemkomplexet "representation av invandrare".

Det finns förstås många tänkbara sätt att se på representation. Ett dominerande synsätt, representation som *företräddandeskap*, tar först och främst fasta på vem eller vilka (representan-

ter) som befinner sig var (i politiska församlingar) och gör vad (fattar beslut och representerar olika intressen). Den sätter i fokus en bestämd institutionell ordning, formella beslutande organ, med en viss uppsättning institutionellt bundna procedurer och mandat, rutiner och befogenheter. Representation ses som en i huvudsak enkelriktad process av direkt överöring eller "avspegling" mellan en uppsättning på förhand givna "folkliga intressen" och enskilda politiska representanter.

Ett belysande exempel på detta synsätt är Kenneth Prewitt och Heinz Eulau (1978: 146), som definierar politisk representation som "en relation mellan två kollektiv", väljare och (folk)valda.⁷ Representation äger, som de ser det, rum "när de få, som väljs ut för att styra, svarar inför organiserade intressen eller preferenser hos de många, som låter sig styras". Tanken är, i all enkelhet, att den liberala demokratin består av en uppsättning institutionella mekanismer (röstande, parlamentariska procedurer, regeringsbildning). Deras funktion består, enligt logiken, i att "avspegla" den "allmänna (folk)viljan" och därigenom, i någon mening, åstadkomma *representativitet* mellan väljare och (folk)valda. Väljaren, å sin sida, ger sitt mandat till de (folk)valda.

Ett alternativt synsätt närmar sig "representationsproblemet" ur en annan synvinkel. Representation ses, enligt detta synsätt, inte primärt som en institutionellt bunden praxis, utan som en mer allmängiltig process av *kommunikativ gestaltning* (se Economou och Forstorp, 1999). Representation hand-

lar här om skapandet av föreställningar och bilder (representationer) av världen, något som förstås sker på många plan och sfärer i samhället. Kärnpunkten i detta synsätt är att världen ges konkret innebörd först genom symboliska processer, berättande, klassificering, kategorisering. Dessa processer bär, vidare, på inslag av makt och dominans, i den meningen att det bedrivs en ständigt pågående kamp om rätten att få "representera någon eller något på ett bestämt sätt" (Hall, 1997: 259).

Här reses frågor som: Vilka för-givet-tagna föreställningar om och bilder av människor och fenomen (åter)skapas runt om i samhället? Sorteras människor in i olika fack? Behandlas de olika beroende på vilket fack de placerats in i? Upprätthåller och legitimerar dessa föreställningar och bilder, eller utmanar de, tvärtom, ojämlika relationsmönster?

Detta synsätt sätter i fokus hur det egentligen går till då någon eller några gör anspråk på att tala eller handla i någon eller några andras namn och med vilka konsekvenser.⁸ Representation bär, enligt detta synsätt, alltid på vissa kommunikativt gestaltande element. När de folkvalda "ger röst åt" väljarna gestaltar de i någon mening världen på ett bestämt sätt. I denna *förtroende- och gemenskapande process* använder sig enskilda representanter av en mängd retoriska resurser eller diskursiva element - allt från bestämda argument, tankefigurer, myter, koder, bilder och metaforer till en specifik jargong - för att skapa sig en *legitim position* och en viss *trovärdighet* som representant.

Politikens slagfält och utestängningens mekanismer

Politiska partier kan, med hänvisning till Pierre Bourdieu (1991), ses som del av ett "politiskt fält", genomkorsat av relations- och konfliktmönster mellan en rad krafter och aktörer på bestämda positioner på fältet. Aktörerna ingår i en kamp om såväl utrymmet på fältet som om väljarkårens stöd. Deras handlande regleras av fältets strukturella betingelser och specifika spelregler. Den ständigt pågående kampen på fältet rymmer dock även en rad symboliska dimensioner.

Vissa aktörer tycks alltid ha tolkningsföreträde, möjlighet att göra just "sina" utgångspunkter och "sin" jargong normerande inom en viss organisation. Organisationer är därför inga "neutrala" fält, där enskilda aktörer möts på (jäm)lika villkor, utan de är strukturerade enligt principer som ger dem o(jäm)lika utgångslägen när de möts (de los Reyes, 2001). Det politiska fältet uttrycker därvidlag en viss "mobilisering av partiskhet".⁹

"Det finns", konstaterar exempelvis James March och Johan Olsen (1989: 47), "en tendens till att stora och mäktiga aktörer har makt att forma sin omgivning och därmed att tvinga andra aktörer att anpassa sig till dem". Dessa ojämlika relationsmönster tenderar, noterar March och Olsen, att bland annat ha en etnisk dimension, eftersom organisationer många gånger formas av närvarande (överordnade) etniska grupper.¹⁰

Inom det svenska politiska systemet finns en rad institutionaliserade procedurer och rutiner som, å ena sidan, på olika sätt positionerar, sorterar in eller ut, representanter. Å andra sidan positionerar enskilda representanter sig själva och skapar därmed ett bestämt utrymme för sig själva som politiska subjekt. Jag har i andra sammanhang uppmärksammat några av de processer av "in- och utestängning" som kommer till uttryck i det svenska politiska systemet, processer med *materiella* såväl som *symboliskt gestaltande* sidor (Dahlstedt, 2004b). Jag ska kort nämna tre av utestängningens mekanismer.

Ett av utestängningens ansikten rör, framgick av de samtal jag förde med politiska representanter runtom i landet, de *spelregler* och *konventioner* som reglerar själva partilivet. Även de spelregler som utger sig för att vara "opartiska" kan ha en bestämd ideologisk undertext, på så sätt att de vilar på i allra högsta grad "färgade" bedömningsgrunder om vilka som *är* och *inte är* "lämpade" eller "acceptabla". Man bör exempelvis som representant inte vara allt för provokativ i sin politiska framtoning eller tala allt för envetet om frågor som rasism och diskriminering. Då riskerar man nämligen att på olika sätt motarbetas. Spelreglerna är därmed symboliskt gestaltande, men de utgör också, på en och samma gång, en materiell existens. De hänger nämligen samman med handlingsmönster och rutiner som positionerar representanter enligt rådande spelregler.

Utestängningens andra ansikte består i tillgång till olika slags *kontakter* och *nätverk* inom partierna. Utan vittförgre-

nade nätverk av kontakter är det svårt att hävda sig i den konkurrens som råder inom partierna. Personer med utländsk bakgrund hamnar lätt i underläge i förhållande till infödda, eftersom de i regel saknar samma vittförgrenade nätverk av kontakter inom partiet. "Nätverkandet" har visat sig vara avgörande vid exempelvis partiernas interna nomineringsförfarande.

Ett tredje ansikte, slutligen, rör en samling *utpekande, stereotypa representationer* av "de Andra", som vid olika tillfällen får legitimera en behandling av "dem" som "främmande". Det rör sig sällan om *öppna* konflikter eller om *tydligt formulerade*, fördomsfulla tankemönster, utan oftare om något som sägs *i förbigående*, utan att följas upp och konkretiseras, antydningar som kan vara svåra att fånga upp och sätta fingret på precis när de sagts, men som med tiden staplas på varandra och bildar ett större känslö- och tankemönster som kan väcka obehag hos enskilda representanter. Enligt en tongivande partischablon associeras, exempelvis, "integration" med "invandrare", vilket i flera fall gör att "invandrare" får rollen att driva "integrationsfrågor". "Invandrarskap" och "integrationsperspektiv" tenderar, därmed, att bli något av ett politiskt reservat dit förtroendevalda med "annan bakgrund" hänvisas. Vi ser återigen hur materiella och symboliskt gestaltande dimensioner samverkar i utestängningens mekanismer.

Feministiska forskare har pekat på att kvinnor möter motsvarande utestängning i rollen som förtroendevalda.¹¹ Andelen kvinnor har under senare decennier visserligen ökat markant på

olika plan och delar av det svenska politiska systemet. Tecken tyder emellertid på att det fortfarande finns betydande olikheter när det gäller exempelvis vilka frågor eller intressen som män respektive kvinnor uppfattar som viktiga att representera och vilka platser de intar i det parlamentariska systemet. Fortfarande råder en viss uppdelning av det parlamentariska arbetet, i det män och kvinnor upplever och tillskriver som "manligt" och "kvinnligt".¹²

Sådana iakttagelser belyser ytterligare argumentet i artikeln, nämligen att representation i *yttre* mening – antal representanter var någonstans – måste relateras till representation i *inre* mening – det vill säga hur identitet och intresse(n) skapas och erfars av enskilda representanter. Hur ser de folkvalda på sin roll som representant? Vem eller vilka anser de sig representera? Vilka frågor anser de vara de mest viktiga? Vilka frågor förväntar sig parti och övrig politisk omgivning att de bör syssla med? Sådana frågor är angelägna att resa när det gäller representation av kvinnor och "invandrare" såväl som andra i samhället underordnade grupper.

Multi kulti som politisk profil: Iakttagelser från 1998 års valrörelse

Nu till 1998 års valrörelse. Jag ska utifrån fältarbete i Stockholmsförorterna Rinkeby, Tensta och Husby veckorna innan valet 1998, visa några exempel på hur några kandidater i sitt kampanjarbete gick till väga då de lyfte fram

och betonade sitt "invandrarskap" och "annanhet" i syfte att dels bilda en bestämd politisk profil och dels fånga väljarnas hett eftertraktade röster.¹³

Valet 1998 var på sätt och viss historiskt. Det var det första personvalet i Sveriges historia. Personval hade visserligen genomförts redan vid valet 1994, men då bara på försök och endast i liten skala, närmare bestämt i sju kommuner (Prop. 1993/94: 129). Det "personliga" gavs, i och med personvalets inträde i svensk partipolitik, tyngre vikt i relation till partipolitiska doktriner. Detta nya inslag i svensk politik kan därför, ur en synpunkt, ses som ännu ett led i den allmänt tilltagande *personifiering* som under senare årtionden ägt rum av politiken. Personvalet har betytt större utrymme för livsstilspolitik, för mer eller mindre medvetet image- och identitetsskapande i den partipolitiska processen. Redan täta relationer mellan politik och media, politiker och journalister, har därmed ytterligare intensifierats (Economou och Forstorp, 1999).

Personvalsreformen understödjer emellertid inte bara en allmänt pågående personifiering av politiken. Den ingår samtidigt i en allmänpolitisk strävan efter att förnya och fördjupa den lokala demokratin (se Dahlstedt, 1998). *Lokaldemokratikommittén* betecknade, exempelvis, personvalet som "en demokratisering av valprocessen" (SOU 1993: 90, s. 363). Skilda samhällsgruppers närvaro i beslutsfattande organ, inte minst när det gäller kvinnor, har i allt högre grad börjat ses som ett demokratiskt egenvärde. "Ett ökat inslag av personval ger", markerade också kommittén, "väljarna möjlighet att ta hänsyn till

andra faktorer än rent partipolitiska, exempelvis att ge sin röst åt en kvinnlig kandidat om man önskar se en ökad kvinnorepresentation" (*ibid.*).

I 1998 års valrörelse gavs åtskilliga exempel på hur de politiska partierna aktivt arbetade med att föra upp frågor om integration och levnadssituationen i månggetniska förorter på dagordningen, på ett sätt som skiljer sig från vad som tidigare varit förhärskande inom svensk politik.¹⁴ Både i riksdags-, landstings- och kommunalvalet bedrev kandidater med utländsk bakgrund personvalskampanjer.

1998 års valrörelse visade hur "etnisk bakgrund" bland en rad kandidater användes som del av en politisk profil, något vi känner igen från andra europeiska invandringsländer (Solomos och Back, 1995; Saggat, 2000). Efter personvalets införande har det bland vissa representanter kunnat skönjas en tendens till att de valt att presentera sig själva som "invandrarrepresentanter" och poängtera sin "bakgrund" som avgörande för sin roll eller lojalitet *som politiker*. Flera kandidater profilerade sig under kampanjarbetet, mer eller mindre uttalat, i "integrationsfrågor".

"Jag kan inte åka ut...": Partiet möter Förorten

Partierna såg under valet "invandrar-kandidater" som avgörande när det gällde att "nä ut" till potentiella förortsväljare. Tankegången framgår i en intervju med Pia Gustafsson, Centerns ombudsman i Stockholm, i *Svenska Dagbladet* (18 oktober 1998), mitt under pågående valrörelse. Hon uppgav i inter-

vjun att partiet medvetet inriktade sitt valarbete gentemot stadens mång-etniska förorter på att lyfta fram kandidater med utländsk bakgrund.

"Vi satsar på invandrarkandidater som kan möta invandrargrupperna på deras villkor", meddelade hon och motiverade handlandet genom att referera till en välkänd incident som inträffade 1992, när bland andra dåvarande flyktingminister Birgit Friggebo var på besök i Rinkeby Folkets Hus. Mötet urartade så småningom. Ministern gjorde ett kapitalt missriktat försök att få närvarande Rinkebybor att tillsammans sjunga den amerikanska fredssången *We Shall Overcome*. Pia Gustafsson drog i intervjun följande lärdom av incidenten i Rinkeby: "Jag kan inte åka ut, då blir det lätt en "We Shall Overcome-happening" och pretentiöst..." Så mycket lämpligare då att ha en "invandrarkandidat" som "åker ut" till förorten för att möta "invandrare", "på deras villkor".

"Jag är en del av skillnaden": Konfrontation och polarisering

Juan Fonseca, då socialdemokratisk riksdagsledamot, bedrev under 1998 års valrörelse en till viss del självfinansierad personvalskampanj för att ta sig upp från en femtondeplats på partiets riksdagslista. Han hade redan under mitten av nittiotalet etablerat sig som rikskänd politisk profil. Under långa perioder befann han sig i opposition mot och stundtals i konfrontation med partiets officiella hållning, ständigt i det "svarthåriga Sveriges" namn.

Under våren petades han från val-

bar plats på partiets Stockholmslista. Kontroversen runt Fonseca rönt stor uppmärksamhet i rikstäckande medier. "Jag är fast besluten om att komma in i riksdagen av egen kraft 1998 med stöd främst av de segregerade och fattiga i Stockholm" (*Västerbottens-Kuriren*, 4 februari 1998), förklarade han vid en pressträff och angav samtidigt tonen i den kommande personvalskampanjen. I en tidningsintervju strax innan 1998 års val hävdade han: "Är man inte polare med dem som har makten hamnar man utanför. Partierna är rädda för att tappa kontrollen. Så länge du är lojal är du välkommen, men de vill inte ha in självtänkande och kritiska individer" (*Expressen*, 11 september 1998).

På svartvita affischer stod han själv, på ett torg, iklädd en svart T-shirt med texten: "Sverige är inte längre sig likt. Jag är en del av skillnaden". Texten bör läsas mot bakgrund av Fonsecas profil under den gångna mandatperioden. I en mindre annons i dagspressen kompletterades bilden med texten: "Kryssa för tolerans, mångfald, integration" samt "mot diskriminering".¹⁵ Juan Fonseca är ett av de tydligaste exemplen på hur personvalet kunde utnyttjas för att bedriva en kampanj som uttalat syftade till att positionera den enskilde kandidaten som förkämpe för, som Fonseca själv uttrycker det, det "svarthåriga Sverige". Stilen är medvetet konfrontativ och dramatiserande. Fonseca använde sig av koder, bilder och metaforer som anspelar på konflikt och polarisering, exempelvis mellan innerstad och förort, skillnad och likhet, "dem som har makten" och "självtänkande och kritiska individer".

"Rösta mot rasism": Profilfrågor och personifiering

En annan socialdemokratisk riksdagskandidat var Novin Harsan. Hon fick i valrörelsens slutskede alldeles särskild uppmärksamhet av massmedierna då det visade sig att hon vid ett flertal tillfällen trakasserats och motarbetats av främlingsfientliga grupper i sitt personvalskampanjande (till exempel *Dagens Nyheter*, 10 och 14 september 1998). För att ta sig upp från sin trettioandra plats på riksdagslistan profilerade hon sig, på ett liknande sätt som Fonseca, om än något mera försiktigt, genom att formera en viss "etnisk profil". På en av hennes valaffischer kunde man läsa:

Sätt ditt kryss för:

- kampen mot diskriminering och förtryck
- ett rättvist Sverige där alla är lika värda
- ett samhälle där solidaritet ingår som en naturlig beståndsdel och där alla tar sitt ansvar, oavsett ursprung, hudfärg eller kön
- att alla ska ha råd med bra sjukvård, skola och äldreomsorg
- att alla ska ha rätt till arbete och bostad

Förutom profilfrågor som "kampen mot diskriminering och förtryck", för "ett rättvist Sverige" och för "solidaritet" figurerade också frågor som sjukvård, skola, äldreomsorg, arbete och bostad. Traditionella "vänsterfrågor" varvades med frågor med anknytning till situationen i landets mångetniska förorter för att skapa en politisk profil som skulle attrahera väljarna i huvud-

stadens ytterområden, särskilt dess "invandrarbefolkning".

Flera kandidater satte sig *själv* som person, sin tillhörighet och sina särskilda egenskaper i fokus, snarare än det politiska partiet, i strikt mening. Yvonne Ruwaida, miljöpartistisk riksdagsledamot, var en av dem som använde strategin att betona sin "etniska bakgrund" som betydelsefull för just hennes politiska profil. En av hennes valaffischer framförde budskapet: "Rösta mot rasism! Yvonne Ruwaida, svensk-palestinier, riksdagskandidat". Ruwaida positionerar sig själv först som "svensk-palestinier", först därefter som "riksdagskandidat".

Samtidigt passade partiet på att profilera sig som ett "integrationsvänligt" parti. "Rösta på ett parti som både tar krafttag mot rasismens orsaker och jobbar aktivt mot diskriminering". På en annan av partiets valaffischer visade två av kandidaterna till kommunfullmäktige upp sig, Sabina Bossi och Rebwar Hassan, under parollen: "Mångfald och jämställdhet". De slog inte mynt av sin "etniska bakgrund", utan lyfte istället fram partiets profil i integrations- och diskrimineringsfrågor: "Miljöpartiet de gröna är det parti som arbetat hårdast mot alla former av diskriminering. Därför har vi både den bästa kvinnorepresentationen och den bästa invandrarrepresentationen i de parlamentariska församlingarna i Sverige".

Mönstret återkom på en valaffisch för Hatam Jafar, centerpartist och kandidat i samtliga tre val, vars övergripande budskap var: "Du har ditt ansvar i detta land!" Det framgår av affischen hur stor vikt kandidaten lade vid sig

själv som person och sin levnadshistoria. Affischen följdes av en lång beskrivning av personen Jafar, med följande inkörsport: "Mitt namn är Hatam Jafar, född i Bagdad 1970 och kurd från Irak". Återigen hamnar personens "bakgrund" i fokus.

"Gör det möjligt": Produktplacering och lokala variationer

När jag veckorna innan 1998 års val gjorde fältarbete i olika miljöer i Stockholm var det tydligt att partiernas budskap formats av och paketerats i enlighet med specifika lokala förutsättningar. På Östermalm mötte jag en *viss* uppsättning valaffischer och politiska profiler. I Rinkeby delvis en *annan*. Det var verkligen en häpnadsväckande erfarenhet att just då, i valrörelsens slutfas, röra sig mellan dessa bägge miljöer. De var på sätt och vis parallella universum. Samtidigt hörde de till ett och samma samhälle. I Rinkeby, liksom i andra mång-etniska förorter, syntes representanter för "mångfaldens Sverige" på partiernas valaffischer. Kandidater profilerade sig i frågor om rasism, diskriminering, integration och mångfald. På Östermalm var bilden en helt annan. Där syntes, åtminstone så vitt jag kunde se, inget av detta.

Ett, kan tyckas banalt, exempel på detta mönster är en av de moderata valaffischer som fanns uppsatta lite varstans i huvudstaden. En av partiets huvudparoller i valrörelsen var "moderaterna gör det möjligt". Det fanns flera varianter på temat, men ingenstans hade jag sett just den affisch som satts

upp på Järvafältet, norr om Stockholm. På en stor färgplansch syntes fyra moderata kandidater i helfigur. Två av dem hade utländsk bakgrund. Den ena var Fatima Nur, partiets första kandidat till landstingsfullmäktige, den andra Sylvia Shahin, partiets femte kandidat till kommunfullmäktige.

Val och placering av "politisk reklam" hade sannolikt styrts av lokala förhållanden och särskilt förortens etniska sammansättning. Den moderata parollen "gör det möjligt" hade i stadens mång-etniska förorter dessutom kompletterats med undertexten "för alla". Partiet hade under föregående val haft påfallande lågt stöd för sin politik i Stockholms mång-etniska förorter.¹⁶ Partiet såg det därför sannolikt som angeläget att under 1998 års val särskilt profilera sig i dessa områden, bland annat genom att föra fram kandidater med utländsk bakgrund och genom att markera att partiet "gör det möjligt för alla", även för - eller kanske i synnerhet för - boende i storstädernas mest missgynnade områden.

Denna "profilskapande" strategi är däremot inte unik för Moderaterna, utan det är, som sagt, del av en mer allmänpolitisk trend, där partier och enskilda kandidater utnyttjar den möjlighet som personvalet erbjuder när det gäller att skapa en bestämd politisk profil, som förväntas vinna både röster och förtroende.

"Från kamelpojke till riksdagsman": Kandidatur i skuggan av 11 september

Trenden att kandidater genom att understryka sin "annanhet" skapar sig politisk profil fortsatte i 2002 års valrörelse, något som särskilt visades i en uppmärksammas personvalskampanj.

Under 2001 hamnade socialdemokraten Abdirisak Aden på den lista över terrormisstänkta som USA upprättade efter terrorattacken mot World Trade Centre den 11 september. Innan han avfördes från listan hade han under tio månader misstänkts för samröre med Usama bin Ladins terroristnätverk *al-Qaida*. Aden kandiderade i 2002 års val till riksdagen.

På en valaffisch poserade han framför riksdagshuset, tillsammans med en kamel. I en intervju i *Aftonbladet* (7 september 2002) berättade han: "Det var så mitt liv började hemma i Somalia. Min familj levde nomadliv tills jag var åtta år. Vi hade cirka 15 kameler". Texten på valaffischen löd: "Från kamelpojke till riksdagsman" och "Med olika erfarenheter blir Sverige rikare". I en annan intervju beskrev han, inför det stundande valet, sina politiska ambitioner i följande ordalag: "Jag kanske inte kan förändra livet i förorten. Men jag vill vara en röst för människorna här" (*Aftonbladet*, 15 juli 2002). I sin personvalskampanj betonade Aden vid upprepade tillfällen själv sin "annanhet" som särskilt betydelsefullt för sin politiska profil. Samtidigt var journalisterna inte sena att understödja denna politiska profilering, genom att ytterligare positionera honom som "främling".

Identitet Inc. – Politik som showbiz

Jag har i artikeln pekat på av de strategier som kandidater använder i sitt kampanjarbete, nämligen att lyfta fram sin "etniska bakgrund", sina erfarenheter som "invandrare" och att, mer eller mindre uttalat, profilera sig i "integrationsfrågor". Hur kan sådana profilskapande grepp i dagens partipolitik förstås? Det är väl inte enbart kandidater med utländsk bakgrund som driver personvalskampanj?

MQ of Sweden är en reklamkampanj som klädvaruhuset MQ drivit de senaste åren. Den är i någon mening talande för den idag rådande politiska situationen, där politik allt mer kommit att likna *showbiz*.¹⁷ Under hösten 2002 prydde personer från riksdagspartiernas ungdomsförbund reklampelare runtom i landet. Valrörelsen var över och rösterna var räknade. Abdirisak Aden lyckades inte ta sig in i riksdagen. Valpropagandan hade fått ge plats åt andra slags budskap. I vilket ärende var då de unga politikerna ute? Affischerna hade inte satts upp i syfte att, som under den gångna valrörelsen, fånga väljarnas röster, utan för att saluföra bolaget MQ's höstvinterkollektion, med rubriker som "Birgitta of Folkpartiet".

Affischerna gjorde reklam dels, förstås, för varumärket MQ och dess senaste kollektion, dels för varumärket JAG som politisk representant och, om än i mindre utsträckning, det enskilda, politiska partiet. Reklamkampanjen visar på hur identitet idag är en politisk vara. Både politik och politiker är på sätt och vis en produkt, ett slags varumärke,

som säljs med hjälp av marknadsföring. "Politik" blir därmed i hög grad en fråga om PR, imageskapande och produktplacering. Den enskilde representantens "egenskaper", "bakgrund", fritidssysselsättningar, ja i princip allt tycks numera kunna användas och paketeras i en "politisk image" som kan saluföras på den politiska marknaden.

De exempel som lyfts fram belyser, som jag ser det, väl en allmän tendens till att identitet får en allt mer framträdande roll i samtida politik. Numera kan även "invandrarskap" och "annanhet" användas i syfte att bilda en "politisk image". Denna paketeringsprocess kan beskrivas i termer av "identitetspolitik".

Inte bara organisationer utan all form av politisk organisering, hävdar Stuart Hall (1998), kretsar i någon mening kring identitet(er). Olika politiska projekt definierar, urskiljer och sammanfogar identitet(er), om än tillfälligt. På så sätt formeras successivt allianser, alltmedan det linjeras gränser gentemot "de där ute". Det hör på sätt och vis till identitetsformeringens själva logik att de identiteter som fogas samman ges sken av att vara sammanhängande, odiskutabla eller genuina.

Identitet, konstaterar emellertid Hall (1999: 234), är ingen "bestämd, oföränderlig essens utanför historien eller kulturen", "något slags ursprung dit vi slutligen kan återvända", även om det är vanligt att identitet uppfattas på så sätt. Identiteter bör, menar han, snarare förstås som "instabila identitetspunkter". De är historiskt betingade och, därmed, satta i ständig förändring. De är, som han formulerar det, "underkastade historiens, kulturens och maktut-

övningens kontinuerliga "spel". Dessa processer brukar benämnas identitetspolitik.

Vi befinner oss idag i en paradoxal politisk situation. Å ena sidan är det politiska utrymmet för enskilda representanter idag större än det var innan personvalet infördes. Å andra sidan förläggs, i och med den alltjämt spirande identitetspolitiken, ett allt större fokus på grupp och grupptillhörighet. "Inom identitetspolitiken", noterar Stefan Jonsson (1993: 151), "fäster man större vikt vid tanken på grupptillhörighet än vid liberalismens budskap om individuell jämlikhet och frihet".

De som tar aktiv del i den identitetspolitiska kampen försöker på olika sätt få det att framstå som självklart att de är förankrade i en "autentisk", orörd gemenskap, vars talan de anser sig kunna föra. Utrymmet för sådant identitetspolitiskt karriärsökande har successivt ökat Sverige, inte minst i och med införandet av personval.

Politikens dubbelhet

Det svenska politiska systemet är inte statiskt eller homogent. Det bedrivs en ständig kamp om det politiska utrymmet. Så har alltid varit fallet. Fenomenet identitetspolitik är i sig ett tydligt exempel på partilivets dubbelhet.

Stereotypa tankemönster om hur "invandrare" är beskaffade bidrar till att etablera, vidmakthålla och legitimera utestängning av vad som uppfattas som "främmande element" i det svenska politiska systemet. Förtroendevalda med utländsk bakgrund är emel-

lertid inga passiva "offer" i förhållande till tendenser att i olika sammanhang definiera och behandla dem som "främmande" inslag i ett annars så "normalt svenskt" politiskt system, utan förmåga till självständigt handlande. Tvärtom.

Representanter med utländsk bakgrund medverkar aktivt till att såväl etablera som bryta mot tanke- och handlingsmönster som pekar ut och placerar vid sidan av. Även om många av de representanter jag intervjuat vittnar om skepsis, misstro och särbehandling i svenska partier, så är det uppenbart att de flesta av dem ändå bedriver ett enträget arbete för att förhandla med rådande maktordning(ar) inom ett mestadels blågult politiskt system. Samtidigt kan enskilda "invandrarrepresentanter" själva aktivt medverka i utestängningens dynamik, genom att, på ett eller annat sätt, medvetet använda sig av eller anspela på de identitetsmarkörer och problembilder som erbjuds dem, endera för sin egen del eller för "sin etniska grupp" del.

De röster som idag reses både i egenkap av och till förmån för "mångfaldens Sverige" växer i styrka, inte minst i politiska församlingar. "De Andras" närvaro i maktens centrum markeras inte minst av att Socialdemokratiska kvinnoförbundet, SSU och Ung vänster, för att nämna några organisationer, idag leds av personer med utländsk bakgrund - Nalin Pekgul, Ardan Shekarabi och Ali Esbati. Listan kan göras längre.

Identitetspolitiken är delvis en konsekvens av en situation där människor ständigt tillskrivs en bestämd "kultur" och "tillhörighet", vare sig de vill det

eller inte, och bemöts utifrån hur de positionerats (se Eriksen, 1999). Identitetspolitiken understödjer denna situation. "Annanhet" har i denna situation allt mer blivit en kommersiellt gångbar politisk vara, en "fantasiföreställning" som, enligt bell hooks (1999: 173), "förvandlar protest till skådespel och eggjar till en ännu starkare längtan efter det 'primitiva'". Personvalskampanjer ger utrymme för enskilda representanter att skapa en politisk plattform.

Identitetspolitiken är dels ett *svar på*, dels ett *led i* den utestängningens dynamik som finns inom det politiska systemet. Den öppnar, å ena sidan, upp för organisering och motstånd mot rådande mönster av utestängning, utanförskap och stigmatisering. Den öppnar, å andra sidan, upp för opportunistiska utspel och instrumentellt utnyttjande av "autentiska" identiteter. Representanter kan emellanåt, högst okritiskt, tillämpa stereotypa tudelningar och i samhället förhärskande föreställningar om "identitet" och "ursprung", för att till exempel i samband med valrörelser framställa sig *själva* som legitima uttolkare för "autentiska" erfarenheter och synpunkter hos "sin grupp".

Representationsfrågan på dagordningen

Demokratins "representationsproblem" har varit föremål för livlig debatt i senare års demokratiforskning. Iris Marion Young (1990) hävdar till exempel att ett mer rättvist och demokratiskt samhälle förutsätter en bred(are)

politisk dialog, byggd på en vad hon kallar *politics of difference*, där en rad marginaliserade och underordnade grupper är med och bestämmer över angelägenheter som berör just dem. Risker är annars, hävdar hon, att besluten inte tillgodoser just *deras* intressen och erfarenheter utan snarare mer resursstarka grupper.

I senare års demokratiforskning har allt fler framfört tanken om att tidigare förhärskande princip om *åsiktsrepresentativitet* (att valda ska representera väljarnas åsikter) idag bör kompletteras med en princip om *närvaro* och *grupprepresentativitet* (att valda dessutom ska representera väljarna utifrån sina erfarenheter och sin tillhörighet). "En idéernas politik utmanas", som Anne Phillips (2000:15) uttryckt det, "av en alternativ närvarons politik". En större statistisk "mångfald" i till exempel politiska partier är i och för sig ingen garant för att fattade beslut *de facto* blir mer rättvisa eller mer demokratiskt förankrade, men en större "mångfald" har ändå betraktats som ett steg i rätt riktning, som något av ett självändamål i sig.

Motsvarande mångfaldsargument har, som sagt, framförts även i senare års svenska demokratidebatt. Det har gång efter annan poängterats att politiska församlingar i högre grad bör avspegla befolkningens "mångfald", främst med avseende på kön och etnisk bakgrund, men även med avseende på till exempel generation. I 1998 års integrationspolitiska proposition (Prop. 1997/98: 16, s. 30) konstaterades det, exempelvis, att det i en demokrati som den svenska bör "vara en strävan att de beslutande organen i samhället är sam-

mansatta så att de representerar hela befolkningen både vad avser intresse-gemenskap och bakgrund".¹⁸

Mauricio Rojas (1994), för att nämna en av de röster som framträtt i debatten, har poängterat att det är hög tid att "det politiska ledarskapet bereder plats på maktens arenor åt det nya Sverige, Invandrar-Sverige". Han motiverar detta med ett argument som på senare tid har framförts av en rad debattörer, nämligen att svensk politik behöver berikas av "invandrades" i olika avseenden "annorlunda" erfarenheter. "Röster från denna ofta så annorlunda svenska verklighet måste komma fram och bli hörda. Deras erfarenheter behövs, deras sätt att leva i och uppleva Sverige, deras annorlunda sätt att vara svenskar".

Argumentationen var i stort sett densamma när Socialdemokraterna efter 2002 års val skulle bilda regering. Inför regeringsbildningen hade en rad debattörer argumenterat för såväl som hoppats på att någon av ministrarna skulle ha utländsk bakgrund. Så blev nu inte fallet. Integrationsverkets José Alberto Diaz (2002) menade besviket att partiet återigen visat att man "inte klarat av att lyfta fram duktiga politiskt aktiva invandrare på ledande poster i rikspolitiken".

Varför är det då allvarligt att ingen av ministrarna hade utländsk bakgrund? Enligt Diaz' huvudargument är det allvarligt framför allt därför att det försämrar "möjligheterna att effektivt utveckla politiken inom integration-sområdet". Argumentet är att personer med utländsk bakgrund har flera av de egenskaper som en regering desperat

behöver – "grundliga kunskaper om integration och diskriminering", "gedigen erfarenhet av det mångkulturella" och "etablerade kontaktnät med de nya medborgargrupperna".

Det är dags för mångfaldspolitik, förkunnar en rubrik på *Aftonbladets* ledarsida optimistiskt. Tonen går igen i artikeln: "Det är hög tid att riva... de etniska murarna", markerar chefredaktör Helle Klein (2003), som skrivit artikeln, "och se till att folkrörelsedemokratin blir hela folkets, inte bara infödda svensks". De allra flesta håller idag med Klein om att politiska församlingar i högre grad bör avspegla befolkningens "etniska mångfald". Klein uppmärksammar i artikeln att, som hon formulerar det, två "betydelsefulla sidoorganisationer inom socialdemokratin" nu leds av "personer med annan bakgrund än den helsvenska. Äntligen!"

Möjlighet eller reservat?

Argumenten varierar förvisso, men ett återkommande argument i diskussionen om "mångfald" i svensk demokrati tar, som i fallet Helle Klein, fasta på betydelsen av att lyfta fram "skillnader" och "specifika erfarenheter" hos underordnade grupper. En sådan argumentation är diskutabel av flera skäl. Diskussionen om de bägge fenomenen "representation av invandrare" och "invandrare som representanter" utgår från en i flera avseenden förenklad förståelse av problemet representation. På vilka sätt är den förenklad?

För det *första*: Den är förenklad därför att den definierar etniska grupper

som homogena och enade kring en bestämd "kärna" av på förhand givna värden och intressen. Somliga är, enligt definitionen, annorlunda i sig, men annanheten är inte av ondo, utan bör både befrämjas och representeras (jämför hooks, 1999; Fraser, 2003). Ett elitskikt av "etniska representanter" antas förhållandevis oproblemiskt kunna "ge röst åt" denna "kärna" av värden och intressen. I stora delar av dagens etnicitetsforskning betraktas etnisk identitet eller gemenskap som föränderlig och integrerad i en rad sociala processer genomkorsade av (makt)dimensioner som kön, klass och generation (se Erikson, 1999; Hall, 1999). I en argumentation som först och främst tar fasta på betydelsen av att "lyfta fram" de underrepresenterades annanhet riskerar konfliktlinjer av detta slag att försvinna ur blickfånget.

Om vi tar annanhet som utgångspunkt för vår argumentation så betyder det att annanheten, förr eller senare, måste fastslås och institutionaliseras. Enskilda representanter kommer sedermera att på olika sätt göra sig själva till uttolkare för denna annanhet. Det är en diskutabel demokratisk framgångsväg, eftersom den i förlängningen vidmakthåller och legitimerar åtskillnad mellan människor och grupper.

För det *andra*: Representation framstår som en huvudsakligen linjär praktik, mellan på förhand givna intressen och enskilda representanter. Praktiken är till synes helt skild från kommunikativt gestaltande element. En sådan utgångspunkt gör det svårt att fånga den kreativa symboliska akt där enskilda representanter gör en rad strate-

giska val när det gäller att, till exempel i samband med valrörelser, skapa en bestämd, "politisk image", genom att knyta an till "tradition" och "bakgrund". I denna identitetspolitiska skapelseakt flätar representanter samman olika influenser och myter för att de ska passa rådande förhållanden. "Bakgrund" handlar därför, kan konstateras, mer om villkor och övervägande *här* och *nu* än om ett dunkelt förflutet (Eriksen, 1999). Den framväxande identitetspolitiken är, som jag ser det, ett träffande exempel på varför kommunikativ gestaltning är en viktig dimension av problemet "representation av invandrare".

Representationsproblemet bör i allt väsentligt förstås som ett stigmatiserings- och utestängningsproblem, inte som ett problem som "bara" har med "de Andras" anpassningssvårigheter, med brister i termer av "social kompetens", med dålig inblick i "svensk mötes teknik" eller "svensk folkrörelsetradition", att göra. Visserligen påtalar flera av de jag intervjuat betydelsen av att som aktör på det (svenska) politiska fältet ha en bestämd "politisk kompetens"-goda kunskaper i det svenska språket, förmåga att "tala rätt" och "känna till de rätta koderna".

Vi ska dock ha i åtanke att de krav som ställs på en viss typ av "kompetens" alltid är resultatet av processer av klassificering, bedömning och, därmed, av maktutövning. Det är i detta sammanhang angeläget att uppmärksamma och kritiskt granska de processer som *skapar* bedömningsmönster som urskiljer och definierar vad exempelvis "god svenska" eller kännedom i "den svenska koden" skulle bestå av.

Tanken om en bestämd "politisk kompetens", som samtliga representanter förväntas leva upp till, kan också den sortera ut människor, utifrån föreställningar om likhet och skillnad, närhet och distans, i relation till en föreställd, svensk "normalitet".

För det *tredje*: Enskilda representanters anspråk på att agera ställföreträdare för en bestämd kategori, "invandrare", understödjer bilden av att "invandrare" primärt är bundna till sin "kultur", sina "rötter" och sin "tradition", alltmedan "svenskarna" är individer (jämför Mulinari, 2002). Identitetspolitikens fokus på "bakgrund" och "ursprung" förskjuter successivt politikens fokus från *inhåll* (substantiell kritik eller åtgärdsförslag) till *form* (var en enskild representant är född, bor någonstans eller heter).

Det är förvisso ur demokratiskt hänseende värdefullt att underordnade grupper, genom valda representanter, får möjlighet att formulera politiska problem och driva krav på förändringar, som annars troligen skulle ha avförts från den politiska dagordningen. Uppmaningar som *Kryssa för mångfald!* och *Rösta mot rasism!* bidrar därför, på sikt, till att berika det demokratiska samtalet. Problemet är alltså inte själva förekomsten av representanter, som på ett eller annat sätt utger sig för att "ge röst åt" annars (ned)tysta(de) grupper i samhället. Problemet är snarare de konkreta uttryck som identitetspolitiken idag tar sig. Idag är det mest "invandrare" som aktualiserar eller profilerar sig i frågor om integration och diskriminering. Detta trots att det på officiellt politiskt plan gång efter annan har understru-

kits att integration och diskriminering är angelägenheter som rör hela samhället, inte bara "invandrare" (Borevi, 2002).

Identitetspolitiken, såsom den idag kommer till uttryck, riskerar att på sikt bidra till att upprätta skilda rum eller "reservat" inom politiken och permanenta en situation där "invandrare" förväntas syssla med "integrationsfrågor", liksom enbart kvinnor förväntas syssla med "jämställdhetsfrågor". Många av dem jag intervjuat distanserar sig emellertid från den roll som "invandrapolitiker" som i många fall tillskrivs dem, och ser sig själva snarare som representant för en större del av befolkningen – för det egna partiet, boende i storstädernas perifera förortsmiljöer eller arbetare. Identitetspolitiken kan därför, som jag tidigare påpekade, ta sig högst motsägelsefulla former. Samtidigt som den möjliggör motstånd mot utestängning och utanförskap, så möjliggör den opportunistiska utspel och instrumentellt utnyttjande av "autentiska" identiteter.

Litteratur

Amin, Jabar, 1997

"Alla tillhör folket." *Aftonbladet*, 3 mars.

Bjurulf, Bo och Björn Fryklund (red), 1994

Det politiska missnöjets Sverige. Lund: Studentlitteratur.

Borevi, Karin, 2002

Välfärdsstaten i det mångkulturella samhället. Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala universitet.

Bourdieu, Pierre, 1991

Language & Symbolic Power. Cambridge: Polity Press.

Bäck, Henry och Maritta Soininen, 1996

"Invandrarna, demokratin och samhället." I SOU 1996:162, *På medborgarnas villkor*. Bilaga till Demokratiutvecklingskommitténs huvudbetänkande.

Bäck, Henry och Maritta Soininen, 1998a

Den kommunala invandrapolitiken. Stockholm: SNS.

Bäck, Henry och Maritta Soininen, 1998b

"Immigrants in the Political Process." *Scandinavian Political Studies*, 21(1):29-50.

Dahlstedt, Magnus, 1998

Politiskt medborgarskap, integration och mångkulturell demokrati. Sociologiska institutionen, Umeå universitet.

Dahlstedt, Magnus, 2004a

"'Betongen slår tillbaks': Hip-hop-profeter och röster från Förorten." Kommande nummer av *Häften för Kritiska Studier*.

Dahlstedt, Magnus, 2004b

"'En av 1,8 miljoner!': Röster från ett monokulturellt partiliv." Artikel för Integrationspolitiska Maktutredningen.

de los Reyes, Paulina, 2001

Mångfald och differentiering. Solna: Arbetslivsinstitutet.

Diaz, José Alberto, 2002

"Göran Persson tog inte chansen." *Aftonbladet*, 22 oktober.

Economou, Konstantin och Per-Anders Forstorp, 1999

"Den medialiserade demokratin." ISOU 1999:126, *Politikens medialisering*. Demokratiutredningens forskarvolym III.

Eriksen, Thomas Hylland, 1999

Kulturterrorismen. Nora: Nya Doxa.

Fanon, Frantz, 1997

Svart hud, vita masker. Göteborg: Diadalos.

Fraser, Nancy, 2003

Den radikala fantasin. Göteborg: Daidalos.

Gustafsson, Bengt, Mohsen Hakim och Johnny Lindström, 1999

"Mångfald är en tillgång." *Svenska Dagbladet*, 9 december.

Hall, Stuart, 1997

"The Spectacle of 'the Other'." I Hall, Stuart (red) *Representation*. Milton Keynes: Sage.

Hall, Stuart, 1998

"Subjects in History." I Lubiano, Wahneema (red) *The House that Race Built*. New York: Vintage.

Hall, Stuart, 1999

"Kulturell identitet och diaspora." I Eriksson, Catarina, Maria Eriksson Baaz och Håkan Thörn (red) *Globaliseringens kulturer*. Nora: Nya Doxa.

Hammar, Tomas, 1999

"Closing the Doors to the Swedish Welfare State." I Brochmann, Grete och Tomas Hammar (red) *Mechanisms of immigration control*. Oxford: Berg.

hooks, bell, 1999

"Att äta den Andre." I Johansson, Thomas, Ove Sernhede och Mats Trondman (red) *Samtidskultur*. Nora: Nya Doxa.

Johansson, Marcus, 1999

"Partier, representation och politisk exkludering av invandrare." Uppsats presenterad vid forskarseminariet *Den uthålliga staden som livsmiljö*, Nordregio, Stockholm 21-22 april 1999.

Jonsson, Stefan, 1993

De andra. Värnamo: Nordstedts.

Khakee, Abdul och Marcus Johansson, 2002

"Nominerade men inte valbara." *Invandrare & Minoriteter*, 29(2):29-32.

Klein, Helle, 2003

"Det är dags för mångfaldspolitik." *Aftonbladet*, 10 augusti.

Lukkarinen Kvist, Mirjaliisa, 2001

Etnisk mångfald i politiken. Tumba: Mångkulturellt Centrum.

- March, James G. och Johan P. Olsen, 1989
Rediscovering Institutions. New York: Free Press.
- Mulinari, Diana, 2002
"Det är inte rasism...'" - om facket och invandrarna." I Dahlstedt, Magnus och Ingemar Lindberg (red) *Det slutna folkhemmet*. Stockholm: Agora.
- Oskarson, Maria och Lena Wängnerud, 1995
Kvinnor som väljare och valda. Lund: Studentlitteratur.
- Phillips, Anne, 2000
Närvarons politik. Lund: Studentlitteratur.
- Postman, Neil, 1986
Underhållning till döds. Stockholm: Prisma.
- Prewitt, Kenneth och Heinz Eulau, 1978
"Political Matrix and Political Representation." I Eulau, Heiz och John C. Wahlke (red) *The Politics of Representation*. Beverly Hills: Sage.
- Prop. 1993/94:129,
"Försök i vissa kommuner där väljarna skall kunna avge särskild personröst."
- Prop. 1997/98:16,
"Sverige, framtiden och mångfalden - Från invandrapolitik till integrationspolitik."
- Prop. 1997/98:136,
"Statlig förvaltning i medborgarnas tjänst."
- Prop. 1997/98:165,
"Utveckling och rättvisa - En politik för storstaden på 2000-talet."
- Prop. 2001/02:80,
"Demokrati för det nya seklet."
- Rodrigo Blomqvist, Paula, 1997
Vem representerar invandrare? Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Rodrigo Blomqvist, Paula, 2000
Personvalets betydelse för valdeltagandet. Norrköping: Integrationsverket.
- Rojas, Mauricio, 1994
"När blir invandraren en svensk borgare?" *Expressen*, 14 april.
- Saggar, Shamit, 2000
Race and Representation. Manchester: Manchester University Press.

Schattschneider, Elmer Eric, 1960

The Semisovereign People. New York: Rinehart and Winston.

Solomos, John och Les Back, 1995

Race, Politics and Social Change. London: Routledge.

SOU 2001: 48,

Att vara med på riktigt. Betänkande av Kommundemokratikommittén.

Statistiska Centralbyrån [SCB], 1999a

Befolkningsstatistik 1998. Folkmängd efter kön, ålder och medborgarskap m.m. del 3. Örebro: SCB.

Statistiska Centralbyrån [SCB], 1999b

Statistiska meddelanden Me 12 SM 9901. Stockholm: SCB.

Statistiska Centralbyrån [SCB], 2003

Statistiska meddelanden Me 12 SM 0301. Stockholm: SCB.

Stiernkvist, Lars, 2001

"Mångfalden måste speglas." *Svenska Dagbladet*, 20 augusti.

Svenska kommun- och landstingsförbundet, 2000

Kommunpolitikern. Sundbyberg: Ordförrådet.

Utrednings- och statistikkontoret [USK], 1994

Allmänna val i Stockholm 1994. Stockholms stad.

Utrednings- och statistikkontoret [USK], 2001

Politikerna och mångfalden. Stockholms stad.

Wallén, Anna m.fl., 2003

"Persson hånar invandrarna." *Dagens Nyheter*, 16 januari.

Wodak, Ruth m.fl., 1999

The Discursive Construction of National Identity. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Wängnerud, Lena, 1998

Kvinnorepresentation. Lund: Studentlitteratur.

Young, Iris Marion, 1990

Justice and the Politics of Difference. Princeton: Princeton University Press.

Noter

¹ Delar av artikeln är tidigare publicerad i annan form (Dahlstedt, 2004b). Tack till alla kollegor och seminariedeltagare som läst och kommenterat delar av texten.

² Fältarbetet var del av mitt avhandlingsprojekt, som kretsar kring delaktighet och etniska hierarkier i samtida svensk demokrati. Arbetet har delvis finansierats av och rapporterats för Integrationsverket (*Marginaliseringens politiska konsekvenser*, Integrationsverket: Norrköping, 2000). Se även Dahlstedt (2004b).

³ Bakom beteckningen *politiker* döljer sig en brokig skara av personer på olika positioner i det svenska partilivet – förtroendevalda i politiska församlingar och politiska partier, aktiva och tidigare aktiva partimedlemmar. Jag har vid intervjuerna eftersträvat en jämn balans mellan män och kvinnor, politiska partier och etnisk bakgrund. En knapp majoritet av dem som intervjuats är dock män. Majoriteten har, vidare, utomeuropeisk bakgrund, främst från Mellanöstern, Latinamerika och Nordafrika. Sammantagna representerar intervjuerna en bred bild av svenskt partiliv.

⁴ Se bland annat Bäck och Soininen (1996), Rodrigo Blomqvist (1997), Khakee och Johansson (2002), Svenska kommun- och landstingsförbundet (2000), USK (2001), SOU 2001: 48.

⁵ SCB 1999a. Med "utrikes född" avses de delar av befolkningen som är födda utrikes och som invandrat till Sverige. Beteckningen "personer med utländsk bakgrund" avser de delar av befolkningen som själva har invandrat såväl som de som har minst en förälder som har invandrat till landet. I de fall beteckningen invandrare förekommer, används den för att fånga ett mer vardagligt sätt att dela in befolkningen i vi och dem, svenskar och invandrare. Begreppet sätts då inom citationstecken, för att markera det problematiska i attoreflekterat dela in befolkningen i definitiva kategorier med givna essenser.

⁶ Frågor som rör "etnisk mångfald" i politiska partier och "invandrare" som politiska företrädare har, ur olika synvinklar, diskuterats av Bäck och Soininen (1998a och 1998b), Rodrigo Blomqvist (1997 och 2000), Johansson (1999) samt Lukkarinen Kvist (2001).

⁷ Alla översättningar av citat till svenska är författarens egna.

⁸ Jag riktar i denna artikel fokus på de representationsprocesser som försiggår inom politiska partier, men det bör poängteras att motsvarande processer, där *någon eller några gör anspråk på att tala eller handla i någon eller några andras namn*, är förlagda till många andra arenor runtom i samhället, till exempel till massmedierna eller, för den delen, akademien. Jämför Dahlstedt (2004a).

⁹ Uttrycket myntades ursprungligen av Schattschneider (1960).

¹⁰ Under senare år har dessutom feministisk forskning pekat på hur organisationer av olika slag präglas av (köns)bestämda tanke- och handlingsmönster som begränsar kvinnors handlingsutrymme. Se bland annat temanumret 1/02 av *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*.

¹¹ Resonemanget baseras på Wängnerud (1999) och Oskarson och Wängnerud (1995). Kvinnorepresentation har också diskuterats av Anne Phillips (2000).

¹² En viktig skiljelinje går mellan ekonomi/produktion och omsorg/reproduktion.

¹³ Jag använder här begreppet "annanhet", efter bell hooks (1999: 167), i betydelsen "[m]arginaliserade grupper betraktade som Andra".

¹⁴ Länge saknades nämligen mer avgörande skiljaktigheter mellan partierna när det gäller "invandrarpolitiken" (Hammar, 1999). Det första parti som på riksplanelt öppet profilerade sig i detta avseende var Ny Demokrati som under 1991 års valrörelse lyckades få ett brett folkligt stöd för sitt i stora drag främlingsfientliga partiprogram, ett stöd som sedermera också förde partiet in i riksdagen (se Bjurulf och Fryklund 1994). I övrigt var det länge mest fråga om ett fåtal, mindre partier som på det kommunala planet profilerade sig i "invandrarfrågan", och då oftast mer eller mindre främlingsfientliga och "patriotiska" partier som Sverigedemokraterna eller Skånes Vål. Valet 2002 var i det avseendet något av ett trendbrott. De öppet främlingsfientliga partierna Sverigedemokraterna och Nationaldemokraterna gjorde sina bästa val någonsin och lyckades, genom att medvetet profilera sig som "invandringskritiska" partier, kraftigt utöka sina mandat i flera kommuner runtom i landet. Även mer "etablerade" partier profilerade sig genom att anlägga er mer restriktiv eller "realistisk" ton i "invandrings- och integrationsfrågan".

¹⁵ Ett nummer av gratistidningen *Metro* visade på identitetspolitikens motsägelsefullhet. En dag samsades Fonsecas annons om utrymmet med en annons för Ny Demokrati, med texten *Vi säger det ni tänker!*

¹⁶ Vid 1994 års val var exempelvis andelen som röstade på Moderaterna 11,4 procent i Husby, 9,6 procent i Tensta och 5,9 procent i Rinkeby. Motsvarande siffror för Socialdemokraterna i samma områden var 58,9, 60,8 respektive 67,5 procent. Siffrorna för hela staden var 28,7 procent för Moderaterna och 26,5 procent för Socialdemokraterna (USK, 1994).

¹⁷ Uttrycket "politik som showbiz" är hämtat från Neil Postmans bok *Underhållning till döds* (1986).

¹⁸ Några av de röster som hörts i debatten är Amin (1997), Gustafsson med flera (1999) och Stiernkvist (2001). Såväl statliga dokument som lokala integrationspolitiska program markerar en påtaglig förskjutning i den officiella hållningen till "mångfald". Trenden genomsyrar flera politikområden. Den etablerade hållningen löpte som en röd tråd genom 2002 års demokratiproposition (Prop. 2001/02: 80). I ett förslag till skärpt lag mot etnisk diskriminering på svensk arbetsmarknad sades det uttryckligen vara "en viktig demokratifråga att stadsdelsförvaltningens personalsammansättning återspeglar den arbetsföra befolkningens etniska sammansättning" (Prop. 1997/98: 136). I 1998 års storstadspolitiska proposition, för att ta ett annat exempel, var en av målsättningarna att "fördubbla andelen utrikesfödda i statlig tjänst" (Prop. 1997/9